

Statens eller familiens børn?

Tvang og omsorg i mødet mellem nytilkomne familier
og danske daginstitutioner

Susanne Bregnbæk,

ph.d. og adjunkt ved UCC
SUBR@ucc.dk

Annelise Arent,

underviser ved UCC

Asger Martiny-Bruun,

adjunkt ved UCC

Nanna Jordt Jørgensen,

adjunkt ved UCC

<https://tidsskrift.dk/FPPU>

Resumé

Nytilkomne familier bliver mødt med mange krav fra den danske velfærdsstat. Et af kravene er, at de skal sende deres 0-6 årige børn i dagtilbud, så forældrene kan gå på sprogskole eller komme i praktik. Artiklen belyser nogle af de dilemmaer, der opstår i forældresamarbejdet i mødet mellem pædagoger og nytilkomne familier. Disse dilemmaer udspringer af den myndighedsrolle som pædagogerne har, samtidig med at de ofte får en tæt relation til forældrene, og har et oprigtigt ønske om at hjælpe både børn og forældre til at kunne navigere rundt i det danske samfund. Artiklen bygger på etnografisk feltarbejde i fire kommuner, og de valgte eksempler viser, hvordan pædagogerne navigerer mellem omsorg og magtudøvelse, og hvordan magtrelationen mellem forældre og pædagoger kan være uklar for forældrene og i nogle tilfælde også for pædagogerne selv. Artiklen giver ikke svar på dilemmaerne, men peger på behovet for en stadig professionel refleksion over de pædagogiske udfordringer i forældresamarbejdet samt over den politiske kontekst, som forældresamarbejde med nytilkomne familier indgår i.

Abstract

Children of the state or children of the family? Care and coercion in the encounter between refugee families and Danish day-care institutions. Newly arrived families in Denmark are faced with multiple requirements by the Danish welfare state and it is mandatory that they send their children to Danish day-care institutions. Based on ethnographic fieldwork carried out in four day-care institutions in Denmark this article sheds light on some of the dilemmas that arise in the encounter between refugee families and Danish pedagogues. More specifically we focus on the notion “forældresamarbejde” – a term which connotes the widespread idea that parents and institutions must communicate in an intimate way and work together to create the best circumstances for the concerted cultivation of children. Through concrete ethnographic cases we discuss how pedagogues attempt to manage the dilemma between caring for children without disempowering their parents and argue that the pedagogical task requires tact and sensitivity faced with dilemmas that admit no easy resolution since they are inherently contradictory.

Nøgleord

Nytilkomne, tvang, omsorg, daginstitutioner, forældresamarbejde, etnografi, familier, bekymring.

Indledning

”Hvad er vigtigst, integrationen i samfundet eller integrationen i familien?”, spørger den syriske mor Maya¹ retorisk. Nytilkomne flygtninge i Danmark mødes fra den dag, de får opholdstilladelse, med en lang række forventninger og krav, som har til formål at sikre integration gennem sprogkundskaber og adgang til arbejdsmarkedet.² Inden for få uger skal de voksne familiemedlemmer i gang med sprogscole eller praktik og deres børn i dagtilbud og skole, og for familier med mindre børn bliver børnehaver og vuggestuer dermed centrale steder for mødet med den danske velfærdsstat.

I denne artikel sætter vi fokus på forældresamarbejde med nytilkomne familier i danske daginstitutioner og på det spændingsfelt mellem magt og omsorg, som forældresamarbejdet indebærer. Præmissen for vores analyse er, at magt og omsorg må ses som uløseligt forbundet i relationer, der per definition er ulige (Noddings 2013:4). Artiklens vinkling er inspireret af antropologen Reva Jaffe-Walters begreb ’coercive concern’, som kobler ordene tvang og bekymring i en beskrivelse af, hvordan det danske samfunds ønsker om muslimske børns kulturelle tilpasning ”forklædes” som omsorg (Jaffe-Walter 2016). Vores ærinde er ikke at tale for eller imod bestemte principper for forældreskab og forældresamarbejde, men snarere at belyse hvordan pædagogisk omsorg og pædagogernes bestræbelser på at myndiggøre nytilkomne forældre i deres forældreskab opleves som ambivalent og dilemmafyldt for både pædagoger og forældre. Herigennem håber vi at styrke den professionelle refleksion over forældresamarbejdets pædagogiske udfordringer, samt over den politiske kontekst, som forældresamarbejde med nytilkomne familier indgår i.

Artiklen trækker på empirisk materiale genereret gennem antropologisk feltarbejde i dagtilbud i fire kommuner på Sjælland i 2016 og 2017, herunder delta-geroobservation i institutioner og til møder mellem forældre, pædagoger og sociale myndigheder, fokusgruppe-interviews med pædagoger³ og hjemmebesøg hos udvalgte familier, som vi har lært nærmere at kende. Hovedparten af det empiriske materiale består af etnografiske feltnoter fra dagligdagen i de fire institutioner og fra samtaler med nytilkomne familier med børn i dagtilbudsalderen, i flere tilfælde foretaget med arabisk- eller persisktalende tolk. Herudover er der i hver kommune foretaget 3-8 semistrukturerede interviews med pædagogisk personale på såvel institutions- som kommunalt niveau. Analysen af materialet er foretaget løbende ved at følge og undersøge temaer og mønstre i empirien og reflektere over dem med inspiration fra antropologisk litteratur om dagtilbud, forældreskab og migration. Forældresamarbejde viste sig tidligt i forskningsprojektet som et felt,

1 Alle navne i artiklen er pseudonymer.

2 Se f.eks. <http://uim.dk/nyheder/2017-02/langt-flere-flygtninge-og-indvandrere-skal-i-job>

3 De pædagoger, vi beskriver i artiklen, har forskellige typer stillinger, idet nogle er ansat i daginstitutioner, mens andre som velkomstpædagoger, sprogpædagoger eller familiekonsulenter støtter nytilkomne børn og deres familier i forskellige institutioner.

der i særlig grad opleves som pædagogisk udfordrende for de fagprofessionelle. I det følgende diskuterer vi dette tema. Vi sætter først fokus på de dilemmaer, som kan opstå i forbindelse med institutionalisering af børn i førskolealderen og statens ønske om et regelmæssigt fremmøde i børnehaven. Herefter ser vi på pædagogiske tiltag i forhold til myndiggørelse af de nytilkomne forældre, og afslutningsvis diskuterer vi, hvordan magt og omsorg indvæves i hinanden i det løbende forældresamarbejde.

Børn i familie og stat

Maya, som vi citerede ovenfor, har et barn i børnehaven, men også flere ældre børn og børnebørn som hun oplever det som sit ansvar at tage sig af. Det er omkring et år siden, Maya fik asyl i Danmark, og hun er frustreret over al den tid, hun må bruge på sprogscole, praktik og transport, og over de mange modstridende krav fra forskellige offentlige instanser. ”Der er så mange møder hele tiden!”, siger hun, ”systemet er ikke opmærksom på, hvor mange krav det stiller, og hvor meget man skal. Og børn ikke er skabt til at være i børnehaven hele tiden, de skal også have tid i familiens skød”. I Danmark er det ikke muligt at være mor, bedstemor og ægtefælle på den måde, hun tidligere har været det i Syrien, hvor hun også arbejdede, men havde mere fleksible arbejdstider. I en anden familie fortæller faren Ahmed om lignende bekymringer for ikke at have tid nok med sine børn, som han var adskilt fra under flugten. Han har taget dobbeltarbejde for at tjene penge til familien, og fortæller, at han ikke ønsker, at hans børn skal vokse op med den følelse af ”mangel”, han selv oplevede som barn. Samtidig føler han også, at børnene har brug for at være sammen med deres far. ”Hvad skal man gøre? Hvad er det bedste?”, spørger han, uden at forvente et svar.

Institutionalisering af børn, umyndiggørelse af forældre

De to forældres fortællinger peger på, at familiernes liv i Danmark med de muligheder og krav, de indebærer, udfordrer deres forestillinger om familierelationer, forældreansvar og børneliv. I Danmark blev daginstitutioner et almenpædagogisk tilbud til alle familier i Danmark med etableringen af den danske velfærdsstat efter 2. verdenskrig, og i dag forventes det, at forældre lader deres børn institutionalisere fra en tidlig alder (Gulløv 2017). For nytilkomne flygtningeforældre er denne tidlige institutionalisering ofte overraskende og selve fænomenet ”daginstitution” fremmed. I princippet er dagtilbud en ret og et tilbud i Danmark, men for børn, som ikke har dansk som modersmål, er det også en forpligtelse. Således fastsætter den nuværende dagtilbudslov i paragraf 11, stk. 9, at forældre med andet modersmål end dansk har pligt til at lade deres barn deltage i sprogstimulering gennem regelmæssigt fremmøde i en daginstitution eller en tilsvarende indsats. Loven giver i paragraf 12 stk. 2 kommunen muligheder for repressalier i form af standsning af børneydelsen, hvis forældrene ikke overholder dette.

Under vores feltarbejde i forskellige daginstitutioner har vi i ganske få tilfælde hørt pædagoger tale om brug af denne magt, som når en pædagog fortæller: ”Nogle gange har vi faktisk presset familierne til at aflevere børnene regelmæssigt i børnehaven. Det vil sige hver dag. Og så har vi også truet dem med, at hvis de ikke gør det, så trækker man bare børnepengene, ikke. Og det bliver vi også nødt til”. I mange andre sammenhænge er udøvelsen af magt dog mindre udtalt og bliver italesat som en omsorgsfuld bekymring. Pædagoger fortæller, at det er en forudsætning for det pædagogiske arbejde med børnenes trivsel og udvikling i daginstitutionen, at børnene møder regelmæssigt. Flere pædagoger begrundet ønsket om regelmæssighed med, at en dagligdag i en daginstitution er grundlaget for, at børn lærer dansk, får gode legerelationer og på sigt bliver klar til at starte i skole. På grund af sproglige barrierer og kulturelle misforståelser tager det ofte tid for pædagogerne at forstå årsagerne til, at et barn er meget fraværende – hvad enten det skyldes et ønske om mere tid sammen med børnene, når en forælder ikke skal afsted pga. f.eks. sygdom eller barsel, barnets egen sygdom, mere alvorlige forhold relateret til familiernes og deres slægtninges krigsoplevelser – eller en skepsis overfor værdien af at sende børn i en dansk daginstitution. Nogle nytilkomne familier kender fra deres hjemlande førskole-institutioner, men de pædagogiske tilgange i disse institutioner er ofte langt mere strukturerede og ”skoleagtige” end i de danske daginstitutioner. I danske børnehaver og vuggestuer lægger pædagogiske læreplaner og en tidsreguleret dagsrytme en relativt åben struktur for dagligdagen (jf. Gulløv 2017:65), og for mange nytilkomne familier er lærings- og opdragelsesindholdet af institutionens aktiviteter ikke umiddelbart genkendeligt. ”Det er bare lege, lege, lege”, siger den syriske far Avan, der ligesom mange andre nytilkomne forældre undrer sig over, at der ikke skal læres bogstaver og tal i børnehaven.

Regelmæssigt fremmøde og pædagogens myndighedsrolle

I en af de sjællandske kommuner, hvor vi har udført feltarbejde, har man ansat særlige velkomstpædagoger til at støtte institutionen og familien i den første periode, når et nyt flygtningebarn starter. Velkomstpædagogerne følger børn i flere forskellige institutioner og har både en rolle som støttepædagoger og tolke for de nye flygtningebørn. Ifølge pædagoger i kommunen er en af de første og vigtigste opgaver at forklare forældrene, at det er bedst for deres børn, at de møder regelmæssigt i institutionen.

Vi mødte velkomstpædagogen Muna i en af kommunens daginstitutioner. Muna følger bl.a. to syriske piger, der startede på samme børnehavestue efter at være blevet familiesammenført med deres far nogle måneder forinden. De to piger kommer ikke regelmæssigt i institutionen, og når de kommer, er det nogle gange midt i morgensamlingen, eller de bliver hentet igen kort efter frokost. Stuepædagogerne Grethe og Randi udtrykker frustration over, at det er vanskeligt at støtte pigerne i at falde til i institutionen, lære rutinerne at kende og skabe relationer

til andre voksne og børn, fordi de ikke er der regelmæssigt. Men forældrene taler kun lidt dansk og engelsk, så kommunikationen mellem dem og pædagogerne er begrænset.

Muna fungerer som tolk og sparringspartner for pædagogerne, når de skal finde årsagerne til pigernes fravær og forsøge at få forældrene til at sikre et mere regelmæssigt fremmøde. Grethe og Randi ved, at pigernes far har været adskilt fra sine børn i to år, mens han flygtede, og derfor forstår de godt, at det er vigtigt for ham at være sammen med dem. Måske er det derfor, de bliver hjemme begge to, hvis de eller en af deres forældre er syge, siger pædagogerne til hinanden. Med Munas hjælp finder de dog ud af, at der også er andre grunde til, at pigerne ikke kommer jævnligt. Den yngste pige Rim har vanskeligt ved at falde i søvn om natten, så når familien skal afsted, er hun uoplagt, og forældrene vælger i stedet at blive hjemme med begge piger. Til en forældresamtale bringer pædagogerne søvn og rytme op som tema: ”Det er vigtigt, at I forsøger at putte dem senest kl. 20, og forsøger at gøre det til en rutine. Det kan godt være, det bliver svært de første 14 dage, men så skal det nok blive nemmere. [...] Det handler om at gøre det til en vane. Sådan er det også med små børn. Så siger man, at det handler om at slukke lyset og ikke tale til børnene. Nu er det altså nat, og vi skal sove”, siger pædagogen Grethe, og Rims far nikker. Men efter mødet fortæller Muna, hvordan det i rollen som tolk kan blive tydeligt, at pædagogernes omsorg for forældre kan virke som en ordre og et indgreb i deres ret til at bestemme over deres børn:

”Det kan være svært at oversætte helt direkte nogle gange. Nogle gange kan det virke som om pædagoger giver en ordre, og det kan være svært over for nogle forældre. Det er både noget kulturelt, men jo også bare det, at nogle forældre har mange børn og en masse erfaring med at være forældre. Så det handler også om at være diplomatisk og finde ud af at sige tingene, så det ikke lyder som en ordre.”

Ligeledes fortæller en anden velkomstpædagog, at det for mange forældre kan være vanskeligt at blive mødt med råd og meninger om, hvad der er bedst for deres børn. Som forældre bliver de bekymrede for at miste deres autoritet og rollen som de vigtigste personer i børnenes liv. Velkomstpædagogen forklarer:

”Også fordi, at man [forældrene] kommer fra en kultur, hvor der faktisk ikke er nogen, der har noget at sige, hvad angår dine børn, udover dig selv. Der er jo ikke nogen stat eller kommune, der kommer og siger: ”Nu skal du høre”. Det er der jo ikke. Det er ene og alene forældre og familien, der har autoritets- og opdragelsesopgaven.”

Forældrenes oplevelse af, at pædagoger, sagsbehandlere og andre offentligt ansatte blander sig i opdragelsen af deres børn, er et af de grundlæggende dilemmaer i samarbejdet mellem pædagoger og forældre. Statens tiltag for at sikre et regelmæssigt fremmøde med henblik på hurtig integration kan ses som en umyndiggørelse af forældrene, og opleves måske især sådan af familier med mange børn og dermed lang erfaring med forældreskab. Eksempelvis Maya, der fortæller: ”Jeg har opdraget 6 børn og har 10 børnebørn. Jeg kender mig selv, jeg er en god mor”.

For pædagoger betyder kravet om fremmøde, at de må indtage en særlig myndighedsrolle i forhold til nytilkomne og andre flersprogede familier. Pædagogerne videreformidler ikke bare statens lovgivning til forældrene, men søger med pædagogfaglig omsorgsfuldhed at hjælpe dem til at blive i stand til at leve op til kravene, samtidig med at de i forskellige grader udviser sensitivitet overfor forældrenes kulturelle, sociale og forældreskabsmæssige erfaringer. Imidlertid bliver spørgsmålet om stabilt fremmøde i daginstitutionen uvægerligt en anledning til, at pædagoger griber ind i familiens forældreskabspraksisser. Og det er langt fra den eneste gang, nytilkomne forældre står overfor pædagoger, der ud fra et ønske om enten at myndiggøre forældrene eller at drage omsorg for barnets trivsel finder det nødvendigt at komme med råd og vejledning.

Forældreskab i Danmark – ambitionen om myndiggørelse

At den pædagogiske ambition om myndiggørelse af forældrene ikke altid opleves som myndiggørende af forældrene, viser et eksempel fra en anden kommune. En iransk familie, som en af projektets forskere er kommet til at kende godt efter gentagne besøg, blev indkaldt til et møde i vuggestuen. Pædagogerne havde sendt dem et brev, hvori de stod at det var vigtigt at begge forældre deltog i mødet, fordi de er bekymrede for familiens datter Farida på knap 2 år. Moren Sara følte sig usikker på, hvad mødet drejede som om og havde derfor inviteret forskeren med til samtalen.

Til mødet er en gruppe på 9 mennesker bestående af lederen af institutionen, to pædagoger, de to forældre, en psykolog, en socialrådgiver, en farsi-talende tolk og den deltagende forsker samlet omkring et bord. Pædagogerne fremhæver, at indkøringen er blevet udstrakt over lang tid, da Farida ofte har været fraværende på grund af sygdom, og at de derfor ofte ”skulle starte forfra”. Desuden vil pigen helst være helt tæt på de voksne dagen lang. I løbet af samtalen spørger faren om råd til Faridas søvn. Han arbejder om aftenen, og når han kommer hjem midt om natten, kommer han til at vække datteren, som i forvejen sover uroligt. Den eneste måde, de kan få hende til at falde i søvn på, er ved at bære hende i armene og vugge hende i søvn. ”Er det forkert? ”, spørger han. ”Jeg har læst, at der er en rigtig måde at få børn til at falde i søvn på selv, men hvad er den rigtige måde? ”. Psykologen svarer, at ”der er ikke nogen rigtig og nogen forkert måde. I skal finde den måde, der passer jer”. Faren forsøger igen at få et svar på sit spørgsmål og gentagne gange foreslår psykologen, at de kan skabe en form for regelmæssig rutine omkring sengelægning, men at hun ikke kan fortælle dem direkte, hvordan de skal gøre det. For moren er dette svar brugbart, da hun bekræftes i, at det ikke er skadeligt for datteren, at hun oplever frustration og at hun græder i disse situationer. Men faren går frustreret fra mødet og siger efterfølgende: ”Disse møder handler vist mest om, at institutionen skal se godt ud i systemet. At de kan krydse af i nogle ark og sige ”se hvor meget vi gør”. I virkeligheden er der ikke nogen måde at få ekspertviden. Det har jeg oplevet før. Hvis man endelig forsøger

at komme dem i møde og stille et spørgsmål, så får man ”hvad synes du selv?”. Forældrene udtrykker begge ambivalente følelser i forhold til mødet. De er forbløffede over det store engagement i deres datters trivsel i vuggestuen, men de oplever det også som overvældende at sidde overfor et helt hold af professionelle, der har en holdning til, hvordan de skal være forældre uden dog at komme med konkrete anvisninger på den problematik, som forældrene er i vildrede overfor.

Forældreskab og middelklasseideal

Forestillingen om forældreskab som et vigtigt led i udviklingen af børns subjektivitet og deres kvaliteter som succesfulde samfundsborgere i den globale vidensøkonomi ser ud til at vinde udbredelse i middelklassefamilier verden over (Cole og Durham 2007). Globalt set engagerer middelklassefamilier sig altså i stigende grad i deres børns liv og udvikling for at styrke deres muligheder for succes i institutionelle sammenhænge som dagtilbud og skoler. Annette Lareau har beskrevet denne opdragelsesform som ”samordnet kultivering” (*concerted cultivation*) af børn og påpeget, at dette fænomen i praksis er med til at skabe ”ulige barndomme”. Da forældre ikke har lige muligheder for at engagere sig i deres børns udvikling og læring, herunder de institutionelle kontekster de indgår i, er den samordnede kultivering med til at fastholde og cementere klasse- og etniske skel (Lareau 2011). Charlotte Faircloth og Marjorie Murray beskriver en udvikling i den vestlige verden, hvor børneopdragelse på den ene side i højere og højere grad ses som forældrenes ansvar, mens der på den anden side er en stigende statslig og offentlig interesse for og indblanding i forældreskabspraksisser (Faircloth & Murray 2017). I dansk sammenhæng eksisterer der trods en høj institutionaliseringsgrad blandt mindre børn en stærk opfattelse af, at forældrenes engagement i deres børns liv er overordentligt vigtigt (Lind et al. 2017:4), og siden 1970'erne er det blevet en kulturel selvfølgelighed, at forældresamarbejde er et nødvendigt aspekt af den pædagogiske praksis i daginstitutioner og skoler (se f.eks. Dannesboe, Kryger, Palludan, & Ravn 2014; Kryger 2015; Larsen 2010), ikke mindst når det drejer sig om udsatte børn (Berliner 2014). Forventningerne til forældres deltagelse har historisk set især været fokuseret på den demokratiske deltagelse i institutionernes forældrebestyrelse og forældremøder (Larsen 2010, jf. Dagtilbudsloven), men indebærer i stigende grad et fokus på børns læring og trivsel og på forældrenes forældreansvar (Kryger 2015). Niels Kryger beskriver det intensiverede forældresamarbejde som en ”samordning og samkøring af børns livsarenaer og de institutionelle sammenhænge de indgår i”, som betyder, at familien ikke længere betragtes som en privat sfære (Kryger 2015:63). Staten får dermed en moralsk legitimitet til at intervenere, hvis forældre ikke selv er i stand til at leve op til deres forældreansvar. I forbindelse med nytilkomne familier er denne situation særlig paradoks, fordi staten ofte er med til at underminere forældrenes autoritet som forældre, når offentlige instanser bestemmer, hvor de skal bo, hvor længe de kan blive i landet og hvordan deres hverdag foregår. Ahmed, som blev citeret i et foregående afsnit, fortæller om sin følelse

af magtesløshed i forælderrollen: ”Mange gange føler man sig som ubrugelig eller lammet foran børnene. De (børnene) spørger til ting, som man ikke kan svare på”.

”Ud af den svage modtageposition”

En del af de pædagoger, som er i kontakt med nytilkomne familier, taler om en risiko for, at forældrene bliver umyndiggjorte i forbindelse med ankomsten til Danmark, fordi statslige og kommunale beslutninger relateret til integration, bosættelse og beskæftigelse fratager dem deres mulighed for kontrol over eget liv, og fordi de som flygtninge kan opleve, at det offentlige overtager deres forældre-rolle. ”Forældrene har brug for at føle sig nyttige”, fremhæver pædagogen Louise, som arbejder i en institution, hvor nytilkomne forældre inviteres til at hjælpe ved forskellige sociale arrangementer. ”Det handler om at bringe dem ud af den svage modtage-position”, forklarer hun. Myndiggørelse italesættes særligt stærkt i en kommune på Sjælland med lang erfaring med modtagelse af flygtningefamilier, hvor man i en periode har eksperimenteret med forældrekurser som supplement til den forældrekontakt, som foregår i dagtilbudsregi. De familiekonsulenter, som står for kurset, beskriver målet som at familierne skal blive ”handlekompetente” i forhold til at være forældre i en ny kultur og lære af hinandens erfaringer. I en samtale omkring kurset siger familiekonsulenten Nejma, at de oplever, at mange ”familier er stressede og triste over at have mistet indflydelse på deres liv”. Hendes kollega Janne fortsætter:

”Vi diskuterer meget, hvordan vi bedst støtter familierne, så vi ikke tager over for dem, men netop gør dem kompetente til at kunne forstå og afkode den danske virkelighed og dermed også handle i den. Det er evnen til at mestre, men der skal man jo kunne gennemskue, hvad der foregår omkring en. Og det er meget svært, det danske system er meget svært at gennemskue, når man ikke kender det. Noget, vi synes er naturligt, det er kinesisk for nogle af dem.”

Nejma beskriver familiekonsulenternes rolle som rådgivende – de vil dels lære forældrene om deres rettigheder og pligter, dels gøre dem bevidste om deres muligheder for at tage valg. Hun italesætter desuden den stærke følelse af magtesløshed og mangel på kontrol, som mange forældre oplever vis-a-vis det danske system. Oplevelsen af at have svært ved at få sin økonomi til at hænge sammen på integrationsydelse og at have meget svært ved at gennemskue, hvor meget statslige og kommunale instanser faktisk har lov til at bestemme over ens familie. Nejma forklarer:

”Det fylder meget, at deres hverdag er fyldt med udfordringer. Nogle har svært ved at have hovedet over vande, men i forhold til deres børn, der har de kontrol. De er forældre til deres børn, der er ikke andre, der er forældre til deres børn. Den her følelse af at have mistet noget kontrol, det er rigtig meget i forhold til den ydre verden, men vi fastholder, at de har noget kontrol, og det vigtigste sted, de har det, er i forhold til at være forældre, være familie, og have fokus på det på en god måde.”

I eksemplet med Faridas forældre (som foregår i en anden kommune), møder forældrene et kommunalt system, som ønsker at myndiggøre dem til at tage hånd om deres datters problemer. Faridas far oplever imidlertid de mange eksperters rolle som forvirrende. Han har en forventning om, at de kan give ham et klart råd, ikke en vag, dobbelttydig besked om vigtigheden af søvn og hans eget ansvar for at finde en løsning. Forvirringen kan ses som knyttet til den dobbelthed af omsorgsfuld bekymring og magtfuld kontrol, der ligger i velfærdsstatens praksisser.

Bekymring og bureaukrati – statens dobbelte ansigt

Ambitionen om myndiggørelse kan ses som knyttet til en ny-liberal tænkning, der tager udgangspunkt i, at den enkelte borger skal have så høj grad af frihed som muligt. Den enkelte aktør forventes at lede og styre sig selv – så længe der bliver styret hen mod det, der betragtes som samfundsmæssigt acceptabelt og rigtigt, herunder også måden at være forældre på. Som sociologen Nickolas Rose har påpeget, regerer moderne liberale samfund – som den danske velfærdsstat – med fokus på ”livspolitik” (*the politics of life*) på en anden måde end autoritære regimer. Staten reagerer ikke (udelukkende) via tvang, men ved at forsøge at regulere vores begær. Vi er ”tvunget til at være fri og til at udleve vores liv igennem valgfrihed” (vores oversættelse) (Rose 1999:87). De subtile krav og ønsker til myndigt og ansvarligt forældreskab i Danmark kan synes selvfølgelig og positive for danske pædagoger, men de er det ikke nødvendigvis for de familier, der lige er kommet til Danmark. Tværtimod oplever de en modsætning imellem henholdsvis statens ambition om valgfrihed og myndiggørelse og det at befinde sig i en umyndiggørende situation af ventetid, møder, krav om sprogtilegnelse, praktik og regelmæssigt fremmøde i dagtilbud. Bjarke Oxlund har i sit studie af statens sundhedsregimer overfor ældre mennesker påpeget, at den danske stat ofte opfører sig mere som ”et bekymret familiemedlem” end som en ”indifferent bureaukrat” (Oxlund 2016). Dette betyder dog ikke, at statens magt forsvinder, men blot at den er mere grænseoverskridende og diffus og kan være svær at omgå eller at stille tilfreds. Staten opdrager og interesserer sig for, hvordan vi udlever vores subjektivitet, om vi spiser sundt, motionerer, læser lektier med vores børn og går regelmæssigt på biblioteket – alt sammen temaer, som kunne tillægges den private sfære. Flygtningefamilier møder imidlertid både staten som en indifferent bureaukrat og som et bekymret familiemedlem, og det kan skabe forvirring og usikkerhed. Ofte har familier, inden de fik opholdstilladelse, befundet sig på et asylcenter og har været igennem forhør i forbindelse med deres asylsag. Desuden oplever nytilkomne mange bureaukratiske krav, som gør dem stressede og bekymrede. I mødet mellem pædagoger og nytilkomne familier giver gråzonerne mellem den private og den offentlige sfære anledning til en række paradokser, når pædagogers bekymring bliver til en slags magtanvendelse.

Omsorgsfuld magtanvendelse?

I en børnehave i en provinsby på Sjælland har vi mødt pædagogen Ulla, som er bekymret over, at den syriske dreng Bashir på 5 år kommer så lidt i børnehaven. Hun har besluttet at bringe emnet op til en forældresamtale med Bashirs far Mahmoud, og en af projektets forskere fik lov til at være med til mødet. Stemningen er jovial og hyggelig, og Ulla lægger ud med at sige til Mahmoud, at Bashir jo snart skal starte i skole, og at han jo så også skal sige farvel til sine venner. Hun nævner en bestemt anden dreng, som han især leger med, og foreslår, at familien kan lave nogle legeaftaler med ham. Faren svarer, at det kan de sagtens. Det er ikke noget problem. Herefter skifter Ulla emne og spørger Mahmoud, om de hygger sig derhjemme – og om de ser arabisk tv. Det bekræfter faren nikkende med et grin. Senere i samtalen spørger hun, om Mahmoud har læst den bog for Bashir, som hun har givet ham med hjem fra biblioteket. Der er tale om en bog, som faren skal læse med sin søn på arabisk, og så vil hun læse den samme bog for drengen på dansk. Mahmoud beklager og svarer, at han ikke har fået læst bogen. Han fortæller, at han ofte har en presset hverdag med lang transporttid til sin praktik. I Syrien var han håndværker, og han håber at få mulighed for at kunne arbejde med sit fag i Danmark. Når han har fri, vil han gerne bare være sammen med sin søn og slappe af.

I samtalen mellem Ulla og Mahmoud sættes forskellige ideer om, hvad der udgør et godt forældreskab, i spil. Det svarer lidt til Annette Lareaus skelnen imellem forældreskab som ”samordnet kultivering” og forældreskab som ”naturlig vækst” (*natural growth*) (Lareau 2011:1-3). Dette skel kendetegner ifølge Lareau forskellen på amerikanske (øvre) middelklasse normer for forældreskab og arbejderklassens mere afslappede forhold til forældreskab, bl.a. foranlediget af lange arbejdsdage, intens transport, og dermed mindre tid til at engagere sig i udviklende aktiviteter sammen med deres børn. På lignende vis gemmer der sig sandsynligvis ikke blot et kulturelt, men også et klassemæssigt aspekt i den problematik, pædagogen Ulla her rejser om vigtigheden af at læse biblioteksbøger med sine børn. Og dette forstærkes af behovet for, at drengen tilegner sig både sit modersmål og lærer dansk. Ulla forsøger tilmed at opfordre faren til at gå på biblioteket ved at sige: ”Bøger er en GAVE til os alle. Og de er endda gratis!”. Faren smiler bekræftende, men afmålt. Og hun tilføjer: ”Så næste gang du ligger på sofaen og ser arabisk, så husk på mit gamle ansigt”. Begge parter griner, og den gode stemning fortsætter igennem samtalen, på trods af at Ullas forsøg på at myndiggøre Mahmoud som ansvarlig far, der tager hånd om sit barns sprogudvikling, kan ses som en form for magtanvendelse, der rækker helt ind i sofaen hjemme hos familien. Ret sent i samtalen nævner Ulla, at børnehaven har gennemført en sprogtest med Bashir. ”Kan jeg få testen at se?”, spørger Mahmoud opmærksomt og nu med et helt alvorligt ansigtsudtryk. Ulla forklarer, at testen ikke viser så meget, og i øvrigt har hun den ikke med, da hun har været syg og har haft travlt. Hun tilføjer, at Bashir er en kvik dreng. ”Han skal nok klare sig”.

For en udenforstående iagttager virker det som om, de to parter misforstår hinanden. Faren har tilsyneladende respekt for skolen og for sprog vurderingen og bliver forvirret af at høre om en test, der ikke er tilgængelig, og som negligeres. Pædagogens holdning til sprogtesten virker til gengæld ambivalent. For Ulla handler skoleparathed i virkeligheden mere om evnen til at indgå i sociale relationer. Bashir har oplevet voldsomme ting i Syrien, men det antydes kun i forældresamtalen, da hun på et tidspunkt fortæller om en episode, hvor en gruppe drenge løb efter Bashir, mens de legede, og om at han pludselig blev bange. Hun spørger faren, om Bashir har fortalt om episoden derhjemme, og om han nogle gange bliver bange. Faren har ikke hørt om episoden. Han synes, at Bashir er blevet mere tryk, end da han startede, og han har ikke indtryk af, at drengen generelt er bange for de andre børn. Samtalen forstummer lidt, og det mulige modsætningsforhold mellem børnehaven som læring og børnehaven som socialisering bliver ikke eksplicit italesat. Dialogen kan ses som et eksempel på, at kravene om sprogtilegnelse kan opleves ambivalente for pædagoger, der ofte ønsker at holde fokus på barnets trivsel i mere generel forstand og i nogle tilfælde endog forholder sig kritiske til den stigende "skoleficering" af dagtilbud (Kampmann 2004). Mange nyttilkomne forældre, som f.eks. Bashirs far, lægger til gengæld stor vægt på skolelignende praksisser og kan have svært ved at gennemskue den pædagogiske ambivalens i spørgsmålet mellem trivsel og (skoleorienteret) læring.

Samtalen ender med, at Mahmoud meget varmt og hjerteligt takker for alt det, Ulla og børnehaven har gjort for hans søn. "Han vil aldrig glemme dig", siger han. Hvis hensigten med mødet var at ændre på familiens måde at være forældre på, kan man sige, at det mislykkedes. Men hvis man ser lidt mere åbent og dialogisk på mødet, kan man også se det som en tovejs forhandling, hvor faren i dette tilfælde får plads til at udtrykke sit perspektiv, bl.a. via humor. Og pædagogen bliver bevidst om, at hendes kommunikation og position er iboende ambivalent. Hun synes på den ene side, at det er vigtigt at Bashir kommer mere i institution, men ved eftertanke får hun også øje på værdien i, at familien har noget tid sammen efter at have været skilt fra hinanden i flere år og efter at have gennemgået ekstrem usikkerhed. Ulla udviser således forståelse for Mahmouds ønske om at være sammen med sin søn og siger: "Det er også hyggeligt at holde ham hjemme. Det kan jeg godt forstå. Og det er jo nu du kan. Når han skal starte i skole, bliver det jo anderledes. Men han må godt komme lidt mere. Han er jo min dreng (underforstået hun er primær pædagog for ham), og jeg SAVNER ham". Hun griner, og faren griner også. Pædagogens emotionelle måde at kommunikere på stemmer godt overens med Oxlungs kommentar om, at staten i nogle tilfælde optræder mere som et familiemedlem end en bureaukratisk stat.

I forældresamarbejdet med nyttilkomne familier må pædagogerne således navigere i et paradoksalt rum, hvor de udspændes mellem deres myndighedsposition, deres rolle som en slags kulturelle opdragere eller formidlere af vestlige middelklasseidealer for forældreskab og deres pædagogfaglige ønsker om at møde familier og børn, "hvor de er" og med udgangspunkt i deres behov.

Tvang og omsorg – pædagogiske dilemmaer

Statens stigende indblanding i familiens sfære er grundigt beskrevet i både international og dansk uddannelses- og forældreskabsforskning (Jaffe-Walter 2016, Lareau 2011, Faircloth & Murray 2015 Dannesboe, Kryger, Palludan, & Ravn, 2014; Kryger 2015; Larsen, 2010). Hvis forældre vælger ”forkerte” veje, træder myndighederne ind og regulerer, især i forhold til det, der betegnes som ”udsatte børn og unge”. Vi har i denne artikel argumenteret for, at de dilemmaer omkring statens indgriben i familiers forældreskab, som eksisterer i alt pædagogisk forældresamarbejde, forstærkes i forbindelse med nytilkomne familier, som er kommet til Danmark efter at have været på flugt og befinder sig i en fortsat sårbar position i forhold til de danske myndigheder. Foran dem ligger års krav om, hvordan de på sigt kan opnå varig opholdstilladelse og evt. statsborgerskab i Danmark. Uanset at pædagogerne siger ”det er jeres børn – I bestemmer”, oplever mange nytilkomne forældre sig som stressede og forvirrede på grund af de regler for integration, bosættelse og beskæftigelse, som i nogen grad fratager dem muligheden for at leve deres liv, som de har været vant til det tidligere. I andre sammenhænge, f.eks. i forhold til opdragelse og levevis, opleves statens magt mere diffus, og det kan for nytilkomne være svært at gennemskue, hvad der forventes eller kræves af dem, fordi staten optræder som ”et bekymret familiemedlem” mere end som en tydelig autoritet. Hvis forældrene ikke lever op til de (implicitte) forventninger til deres forældreskab, kan de komme til at fremstå som modvillige. De kan risikere, at deres børnepenge bliver beskåret og i sidste instans miste retten til deres børn. Den danske stat har med andre ord nogle særlige forventninger og tilhørende sanktionsmuligheder til forældre i Danmark, som set ”indefra” kan virke univeselle og logiske (jf. Asad 2003 citeret i Jaffe-Walter 2016:176-177), men som for nytilkomne forældre kan opleves som både ambivalente og svært gennemskuelige. Jaffe-Walter har gjort opmærksom på, at de særlige forventninger til ”ikke-danske” familier ofte fremstår som omsorg, men også indebærer en magtudøvelse. De er med Jaffe-Walters ord en form for ”coercive concern”.

Med denne artikel har vi ønsket vi at henlede opmærksomheden på pædagogers ambivalente rolle mellem stat og nytilkomne familier. Da pædagoger i en vis forstand optræder som statens forlængede arm og som garanter for integration af nytilkomne familier i det danske samfund, er relationen imellem forældre og pædagoger langt fra neutral. Vores empiriske eksempler viser, at denne position kræver af pædagogerne, at de navigerer mellem omsorg og magtudøvelse, og at der ingen enkel opskrift kan gives på, hvordan dette gøres bedst. Pædagogerne udfylder en myndighedsfunktion, hvor de skal være med til at sikre tilegnelsen af det danske sprog, og at børnene kan begå sig i de sociale sammenhænge, som dagtilbud (og senere skole) udgør. Samtidig får de ofte gennem den personlige kontakt med familierne en forståelse for familiernes situation og historie og for grundene til, at det i nogle sammenhænge kan være svært at følge alle regler til punkt og prikke. Vores materiale peger således på, at i de enkelte møder mellem pædagoger

og forældre er magt og omsorg sammenvævet på måder, som er ambivalente og dilemmafyldte for begge parter.

Vi har givet eksempler på, hvordan forskellige pædagoger forsøger at navigere i mødet med nytilkomne forældre og peget på, at pædagogernes for forståelser af, hvad der er rigtigt og forkert – godt for børnene og godt for forældrene på kort og på lang sigt – udfordres i mødet mellem forældrene. Vi indledte artiklen med citatet fra den syriske mor Maya, der retorisk spørger ”Hvad er vigtigst, integration i samfundet eller integration i familien?”. I forhold til spørgsmålene om fremmøde, om myndiggørelse af forældrene og om søvn- og læsepraksisser i hjemmet, som er diskuteret her, står pædagogerne i situationer, hvor de med større eller mindre indføling balancerer mellem respekten for familiens værdier, ønsker og valg, statslige krav og deres egne professionelle (og personlige) vurderinger. I eksemplet med samtalen mellem Bashirs far og pædagogen Ulla forsøgte vi at vise, at Ulla i løbet af samtalen blev opmærksom på det iboende dilemma mellem familiens sammenhængskraft og den statslige og professionelle vurdering af behovet for fremmøde i institutionen, og at hun fik en forståelse for, hvorfor faren havde et ønske om at holde sønnen hjemme og at være sammen efter længere tids adskillelse. Det er sådanne pædagogiske refleksioner, vi med denne artikel ønsker at opmuntre.

”Det vigtigste er faktisk at kunne udvise en form for følsomhed,” sagde velkomstpædagogen Muna. Det kan lyde så indlysende, men det er lettere sagt end gjort og kræver situationsfornemmelse, empati og fleksibilitet i en hverdag, hvor pædagoger i forvejen har mange bolde at jonglere med. ”Vi ved jo godt, at det ikke er magtfri relationer, men vi har alligevel forsøgt at skabe os et rum, hvor det er lidt mindre magtfuldt,” siger en familiekonsulent og udtrykker dermed den udfordring, der ligger i at navigere som professionel og medmenneske inden for statens rammer.

Litteratur

- Berliner, Peter. 2014. Inklusion gennem forældresamarbejde. In T. Ritchie (Ed.), *De mange veje mod inklusion: metoder og tilgange i pædagogers praksis*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Cole, Jenifer & Deborah Durham (red). 2007. *Generations and Globalization: Youth, Age and Family in the New World Economy*. Bloomington: University of Indiana Press.
- Dagtilbudsloven. Lov nr. 748 af 20. juni 2016 om dag-, fritids- og klubtilbud mv til børn og unge.
- Dannesboe, Kare Ida, Niels Kryger, Charlotte Palludan & Birthe Ravn. 2014. *Hvem sagde samarbejde? Et hverdagslivsstudie af skole-hjem-relationer*. K.I. Dannesboe, N. Kryger, C. Palludan, & B. Ravn (red). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Faircloth, Charlotte & Murray, Marjorie. (2015). Parenting: Kinship, expertise, and anxiety. *Journal of Family Issues*.
- Gulløv, Eva. 2017. Civilizing the youngest: an ambiguous endeavor . I.L. Gilliam & E. Gilliam (red), *Children of the welfare state: civilizing practices in schools, childcare and families*. Pluto Press, London, s. 54-78. *Anthropology, Culture and Society*
- Hertzfeldt, Michael. 1992. *The Social Production of Indifference: Exploring the Roots of Western Bureaucracy*. New York: Berg.
- Jaffe-Walter, Reva. 2016. *Coercive Concern: Nationalism, Liberalism and the Schooling of Muslim Youth*. Stanford. Stanford University Press.

- Kryger, Niels. 2015. Det intensiverede samarbejde mellem institution og hjem under den tredje institutionalisering af barndommen. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 2015,4. s. 62-29.
- Lareau, Annette 2011 *Unequal Childhoods: Class, Race and Family Life*. Berkley: University of California Press.
- Larsen, Vibe. 2010. I et samarbejde med forældrene. I: M. Ginman, E. Gulløv, J. Kampmann, V. Larsen, P. Mikkelsen, V. Schrøder, & T. Øland (red.), *Pædagogisk arbejde med tosprogede børn*. Frederikshavn: Dafolo.
- Lind, Judith, Allan Westerling, Anna Sparrman & Karen Ida Dannesboe. 2016. Introduction: Doing good parenthood. I: Sparrman, A., Westerling, A., Lind, J., & Dannesboe, K.I. (red.). *Doing good parenthood: ideals and practices of parental involvement*. Palgrave Macmillan.
- Noddings, Nel 2011 *Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education*. Berkley: University of California Press.
- Oxlund, Bjarke 2017 *State and personhood in Denmark: Welfare Scripts of Healthy and Active Aging*. Paper. New College Florida (4. maj).
- Rose, Nickolas 1999 *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.